

2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х т. – К.: Либідь: Військо України, 1994. – Кн.1. – 422 с.; Кн.2. – 428 с.

3. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.): Джерелознавче дослідження. – К., 1999. – 447 с.

4. Довгань К. Київський університет в умовах посилення сталінського тоталітарного режиму (1933–1941 рр.). Автореф. дис. ... канд. історичних наук. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2008.

5. Заруба В. Знищення київської школи істориків М. Грушевського: За матеріалами архіву ВУАН // Сучасність. – 1996. – №5. – С.105–116.

6. Литвин Н. Політичний терор 1920–30-х років щодо інтелігенції України в ідеологічному обґрунтуванні партійно-радянськими лідерами // Вісник Київського славистичного університету. Серія: Історія. – К.: КСУ, 2005. – №20. – С.111–119.

7. Юркова О. Київська історична школа М. С. Грушевського: доля науковців // 3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – 1998. – №1/2. – С.263–280.

8. Репресії в Україні. Бібліографічний покажчик / Упор. С. Бабич, В. Пагока. – К.: «Смолоскуп», 2007. – 520 с.

9. ГДА СБУ. – Ф.6. – Спр.49819–фп.

References

1. Bazhan O., Danyluk Y., Rubliov O. Istorija pid presom ideologii // Znevazhena Klio: Zb. na poshanu akad. NAN Ukrainy P. Tron'ka / In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy; Redkol.: Y. Danyluk (golov. red) ta in. – K., 2005. – S.3–74.

2. Bilas I. Represyivno-karalna systema v Ukraini 1917–1953: suspilno-politychni ta istoriko-pravovyi analiz. U 2 t. – K.: Lybid: Viisko Ukrainy, 1994. – Kn.1. – 422 s; Kn.2. – 428 s.

3. Bilokin S. Masovyj terror yak zasib derzhavnogo upravlinnya v SSSR (1917–1941 rr.). Dzhereloznavche doslidzhennya. – K., 1999. – 447 s.

4. Dovgan K. Kyivskiy universytet v umovah posyleniya stalinskogo totalitarnogo regimy (1933–1941 rr.). Avtoref. dys. ... kand. istorychnyh nauk. – Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2008.

5. Zaruba V. Znyshchennya kyivskoi shkoly istorykyv M. Grushevskogo: za materialamy arhivu VUAN // Suchasnist. – 1996. – №5. – S.105–116.

6. Lytvyn M. Politychni terror 1920–1930-h rr. shchodo inteligentsii Ukrainy v ideologichnomu obgruntuvanni partiino-radyans'kymy lideramy // Visnyk Kyivskogo slavystychnogo universytetu. Seria: istoria. – K., KSU, 2005. – №20. – S.111–119.

7. Yurkova O. Kyivs'ka istorychna shkola M. S. Grushevskogo: dolya naukovtsiv // Z arhiviv VUCHK–GPU–NKVD–KGB. – 1998. – №1/2 – S.263–280.

8. Represii v Ukraini. Bibliografichnyi pokazhchik / Upor. Ye. Babych, V. Patoka. – K.: «Smoloskup», 2007. – 520 s.

9. GDA SBU. – F.6. – Spr.49819–фп.

Nikolaeva N. B., Ph.D. in Historical Sciences, Research Officer at the Faculty of History of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), natalienik8@gmail.com

The life way of Kyiv State University's professor Arnold Krister

The biography of lecturer of KSU Arnold Krister, his life and his activity are analyzed in this article. The causes of his arrest and security officers' negative attitude towards representatives of Ukrainian science and education in the 1920s – 1930s. The fate of the former KSU lecturer Arnold Krister was quite typical for those arrested in 1936–1937. The NKVD accused him of involvement in devised so-called «Trotskyist organization», of intentions to carry out terrorist acts against members of the Communist party and the Soviet government. The objective of this article is to analyze the causes and circumstances of the arrest of Kiev State University's lecturer Arnold Krister, conducted in 1937, and also to follow the fate of this lecturer. One of the purposes of Ukrainian modern historical science is to return from the oblivion the names of innocent repressed people, regardless of their political views or party affiliation.

Keywords: political repressions, teachers, historians, NKVD USSR, Kyiv Taras Shevchenko State University.

* * *

УДК 366.4667:78908–23

Кравчук Л. В.,
викладач, ДВНЗ «Тернопільський державний
медичний університет імені І. Я. Горбачевського
МОЗ України» (Україна, Тернопіль),
gileya.org.ua@gmail.com

РОЗВИТОК МИСТЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРНОПІЛЬщині В ПРОЦЕСІ РАДЯНІЗАЦІЇ КРАЮ В ПЕРІОД ВЕРЕСНЯ 1939 – ЧЕРВНЯ 1941 РР.

Розкрито мету та завдання розбудови мистецької культури по районах області як одного із найбільш яскравішого і ефективного чинника у формуванні радянського світогляду та комуністичних переконань у місцевого населення на новоокупаній території. Хоча всі ці нововведення радянська ідеологія демонструвала як турботу комуністичної партії та сталінського уряду щодо поінформованості населення різного формату новинами, які подавалися дозовано і ретельно перегляду цензури.

Ключові слова: мистецтво, реформування, влада, соціалізм.

На справу розвитку мистецтва в західних областях в 1940 році було асигновано 26,6 млн. крб. вже в січні 1940 року театри були створені не лише в обласних центрах, а й в деяких інших більших містах західних областей. Частина новоутворених театрів виникла на базі мандрівних, що існували в Західній Україні до приєднання. Так, наприклад, Львівський драматичний театр імені Лесі Українки був утворений на базі злиття театру імені Івана Котляревського і театру імені Івана Стадніка. З чотирьох драматичних мандрівних театрів був організований Тернопільський державний обласний драматичний театр ім. Івана Франка. Всього в західних областях в 1940–1941 роках працювали 13 постійних новоутворених театрів [5, с. 241].

Відразу слід зауважити, що реформування мистецької сфери на ново приєднаних землях мало привабливе для місцевого населення ідеологічне прикриття – українізацію діяльності мистецьких інституцій, яку радянська влада здійснювала після їх деполонізації.

Те, що українізація сфери культури не була для радянської влади самоціллю, яскраво виявилось в роботі реорганізованих і новостворених культосвітніх закладів. Кількісні параметри свідчили про значне піднесення цієї сфери. Республіканські та місцеві партійно-радянські органи ухвалили десятки рішень, що стосувалися питань культури і були спрямовані на радянізацію структурно-організаційного напрямку діяльності мистецьких установ та ідеологізацію змістового компонента їх творчого продукту.

Влада жила до заходів до посилення свого впливу на мистецькі структури і постійно розширювала базу такого впливу в західних областях УРСР. На травень 1940 року тут діяли 12 театрів, 6 обласних філармоній, 6 обласних будинків народної творчості, консерваторія, 33 середні мистецькі навчальні заклади. В селах регіону на кінець того ж року працювали 3336 клубів. За планом на 1941 рік їх кількість мала бути доведена до 4100 [4, с. 7].

Поряд із реорганізацією організаційно-матеріальної бази мистецької сфери партійно-державні органи здійснювали випробувану кадрову політику стосовно мистецьких діячів: усували з мистецького життя незгодних і всесторонньо підтримували тих, хто беззастережно приймав ідеологічні принципи соціалістичної культури, насамперед принцип соціалістичного реалізму, який у розуміння партійних функціонерів не мав собі

творчої альтернативи і був єдино вірним принципом і способом мистецької творчості в усіх жанрах.

Саме для тих діячів культури, які творили на основі та у стилі соціалістичного реалізму, комуністична партія і радянська держава забезпечували не лише відповідні умови для такої регламентованої творчої діяльності, а й належні засоби життєвого комфорту. «Письменники, театральні артисти, різного роду митці складають в Радянському Союзі привілейований клас. Вони мають змогу багато заробляти і втішаються високою пошаною урядових кіл і загалу громадянства. Влада ними піклується, виділяючи великі гроші на видавництва, театри, палаци культури, музеї. Але за своє привілейоване становище діячі культури платять високу ціну свободи думки і свободи творчої праці. Бо вся культура і мистецька творчість у Радянському Союзі спрямовані на одну ціль: на пропаганду комунізму, на вихваляння режиму і його керманічів.

Абсолютна згідність з партійною елітою, цілковита стандартизація мистецької продукції і разом з тим відмова від власної індивідуальності є необхідними передумовами, яким мусить підкорятись кожен митець, кожен працівник культури. Ті самі вимоги більшовицька влада поставила перед митцями і культпрацівниками Західної України» [3, с. 203].

Нав'язаний митцям соціалістичний реалізм зобов'язував не лише дотримуватись принципів цілеспрямованого спотворення дійсності, а й висвітлювати у своїй творчості визначені партійними вказівками теми.

Склалася своєрідна творча деструкція: вимагалось спотворювати дійсність і визначалося, які сфери цієї дійсності треба спотворювати. Над всіма авторами стояв всезагальний «суперавтор» – комуністична партія, яка не просто підказувала, а вимагала відповідні сюжети. Автори змушені були братися за загальнообов'язкові теми: звеличення більшовицької революції, Леніна, Сталіна, так званих досягнень соціалістичного будівництва, різних пам'ятних дат. Їх зобов'язували писати про «радісне і щасливе життя трудящих в Радянському Союзі», ідучи за більшовицькою «Біблією», якою є філософія марксизму–ленінізму, викладена в історії ВКП(б), в «Ленінізмі» Сталіна та в подібних основних підручниках «найвищої більшовицької мудрості». Твір міг бути написаним найкраще з мистецького погляду, але він буде «засуджений» і його автор «викритий», якщо у творі знайдуть прогріхи проти теорії марксизму.

І навпаки – твір може бути зовсім безвартісним з мистецького погляду, однак буде проголошений «кращим твором», якщо автор хитро пов'язав більшовицьку революцію і теорію марксизму–ленінізму з вигаданими фактами і подіями. Або іншими словами, якщо автор зуміє до теорії «притягнути» практику і змалює у своєму творі фіктивне «щасливе життя під сонцем Сталінської Конституції» [3, с. 206].

Жорсткому партійному контролю підлягали не лише професійні мистецькі колективи чи професійні митці, а й аматори народної творчості і колективи художньої самодіяльності, що для Західної України були традиційним масовим явищем у культурному житті, а з приходом радянської влади почали використовуватися як ідеологічно–пропагандистський засіб виховання трудящих і презентувалися як визначне досягнення

комуністичної партії і радянської держави у сфері розвитку культури.

В радянських історичних дослідженнях знаходимо твердження, що одним із яскравих показників бурхливого культурного розвитку «визволеного народу» колишньої Західної України було невинне зростання народної творчості. При культосвітніх установах утворилися сотні найрізноманітніших гуртків художньої самодіяльності. Велику роль у розгортанні самодіяльного мистецтва і народної творчості відіграли будинки культури і будинки народної творчості, де були сконцентровані кращі сили культосвітніх працівників.

В 1940 році кожна західна область мала розвинену художню самодіяльність з великою кількістю учасників. У Волинській області, наприклад, у квітні 1940 року працювали 600 різних гуртків художньої самодіяльності, членами яких були 12 643 чоловіки. В Тернопільській області у жовтні 1940 року нараховувалось 950 гуртків художньої самодіяльності, яким було охоплено 12 920 чоловік. успіхи, досягнуті в галузі самодіяльного мистецтва, дали можливість навесні 1940 року провести ряд олімпіад, оглядів художньої самодіяльності [5, с. 235].

Практичними кроками нової тернопільської влади у сфері музично–театрального мистецтва стала організація роботи обласного драматичного театру ім. Івана Франка, обласної філармонії, а також ліквідація єврейського пересувного театру. Останній, за офіційним поясненням, ліквідовано у зв'язку з тим, що його не затвердила РНК УРСР і було дане відповідне розпорядження начальника Управління у справах мистецтв від 12 березня 1941 року, яке продублював виконком Тернопільської обласної ради. Майно єврейського пересувного театру передали Тернопільському обласному драматичному театру ім. Івана Франка [2, арк. 18].

Статутом передбачалося, що при філармонії діють хорові капела та естрадний колектив. Вирішувались і нормативні питання: керівництво філармонії призначалось і звільнялось начальником Тернопільського обласного відділу мистецтв; директор філармонії діяв на принципі «єдиноначалля» з правами персонального розпорядження художньо–репертуарним і фінансовим планом, прийому і звільнення художньо–виконавського і адміністративного персоналу, укладання угод з іншими установами тощо. У питаннях звітності філармонія підлягала Комітету мистецтв при РНК УРСР, а її фінансово–виробничу діяльність безпосередньо ревізував і контролював Тернопільський обласний відділ мистецтв та інші уповноважені державні органи [1, арк. 57–58]. Така жорстка регламентація діяльності була характерною для всіх творчих мистецьких заходів.

Вказано форми і шляхи творчої діяльності мистецького колективу філармонії з пропаганди досягнень соціалістичної музичної культури: організація концертів не лише в концертному залі філармонії, а й у клубах підприємств, організацій, установ і населених пунктів області; формування художніх музичних колективів і ансамблів згідно із затвердженими планами філармонії; здійснення масової музично–просвітньої роботи у трудових колективах через організацію лекцій, концертів, лекцій–концертів, виставок, мистецько–практичних конференцій, через залучення до діяльності філармонії кращих виконавців із колективів художньої

самодіяльності області; надання методичної допомоги самодіяльним митцям; проведення творчих зустрічей у червоних кутках і клубах підприємств, установ, у сільській місцевості; залучення до роботи у філармонії представників творчих професій (музикантів, композиторів, виконавців, письменників, інших діячів музично-мистецької сфери); здійснення заходів із формування нового концертного репертуару на основі нових музичних творів, збір і використання музичного фольклору, організація конкурсів для професійних виконавців і аматорів музичного мистецтва; підготовка, публікація і розповсюдження довідкового музично-літературного матеріалу (анотації, брошури, програми тощо) про творчу діяльність філармонії для трудящих Тернопільщини і сусідніх областей; розробка і реалізація заходів із підвищення якості музично-концертної діяльності, насамперед через підвищення кваліфікації і рівня виконавської майстерності творчих представників філармонії.

Висновок. Отже зміст і спрямованість політики партійно-державної влади в галузі музично-театрального мистецтва чітко проглядаються в Статуті Тернопільської обласної державної філармонії – «самостійної художньої організації, яка діє на засадах господарського розрахунку і знаходиться у віданні Тернопільського обласного відділу мистецтв». Основними завданнями філармонії визначено підвищення культурного рівня трудящих мас, організація широкої пропаганди кращих зразків української, російської, європейської музичної і літературної класики, музики народів СРСР, народної творчості і творів радянських композиторів і письменників.

Список використаних джерел

1. ДАТО. – Ф.–Р.1833. – Оп.6. – Спр.21.
2. Там само. – Спр.35.
3. Західня Україна під большевиками. IX.1939 – VI.1941. Збірник. За ред. Мілени Рудницької. – Нью-Йорк, 1958. – 494 с.
4. Ковалюк В. Р. Культурологічні та духовні аспекти «радянської» Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) // Український історичний журнал. – 1993. – №2, 3. – 144 с.
5. Соколовська Т. Г. Культурне будівництво у західних областях УРСР в перші роки радянської влади: вересень 1939 – червень 1941 рр. 40 років Великого Жовтня. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1957. – 299 с.

References

1. DATO. – F.–R.1833. – Op.6. – Spr.21.
2. Tam samo. – Spr.35.
3. Zahidnja Ukrai'na pid bol'shevykamy. IX.1939 – VI.1941. Zbirnyk. Za red. Mileny Rudnyts'koi'. – N'ju-Jork, 1958. – 494 s.
4. Kovaljuk V. R. Kul'turologichni ta duhovni aspekty «radjanizacii» Zahidnoi' Ukrai'ny (veresen' 1939 r. – cherven' 1941 r.) // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 1993. – №2, 3. – 144 s.
5. Sokolov'ska T. G. Kul'turne budivnytvo u zahidnyh oblastjah URSR v pershi roky radjans'koi' vlady: veresen' 1939 – cherven' 1941 rr. 40 roky Velykogo Zhovtnja. – L'viv: Vydavnytvo L'viv's'kogo universytetu, 1957. – 299 s.

Kravchuk L. V., SHE «Ternopil State Medical University
I. Gorbachevskogo Ministry of Health of Ukraine»
(Ukraine, Ternopil), gileya.org.ua@gmail.com

Development of mystic culture in Ternopilshp in the process of the range of borderization in the period of September 1939 – June 1941

The article explores the purpose and tasks of developing artistic culture in the regions of the region as one of the most brilliant and effective factors in the formation of the Soviet world outlook and communist beliefs among the local population in the

newly occupied territory. Although all these new developments, the Soviet ideology demonstrated the concern of the Communist Party and the Stalinist government for the awareness of the population of different formats with news that was submitted in a metered and rational review of censorship.

Keywords: art, reform, power, socialism.

* * *

УДК 94(477.8)«1945/1972»:2–283

Мочкін С. А.,
аспірант кафедри документознавства
і музейної справи, Східноєвропейський
національний університет ім. Лесі Українки
(Україна, Луцьк), mochkin@ukr.net

ВТРАТИ ПРАВОСЛАВНОЇ САКРАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1940–х – ПЕРША ПОЛОВИНА 1960–х РОКІВ)

Мета статті – на підставі залучення певного кола джерел із фондів Державного архіву Волинської області, наукової літератури висвітлити трагізм долі сакральних пам'яток православної конфесії Волинської області в умовах проведення радянською владою антирелігійної політики другої половини 1940–х – першої половини 1960–х років.

Застосовані методи. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальнонаукові (аналізу та синтезу, системно-науковий, структурно-функціональний, ін.) та спеціальні історичні (проблемно-хронологічний, історико-статистичний, герменевтичний, ін.) методи дослідження. Так, проблемно-хронологічний метод дав змогу розглянути тему у відповідній часовій послідовності. Метод герменевтики застосовувався для розкриття змісту правових норм законодавства та постанов місцевих партійно-державних органів, що регулювали процес зняття з реєстрації об'єктів сакральної (культури) архітектури краю та їх подальшу долю.

У статті на численних прикладах аналізується доля сакральної спадщини православної конфесії регіону в умовах проведення радянським тоталітарним режимом репресивної політики стосовно релігії та церкви. Наводяться приклади порятунку нерухомих та рухомих пам'яток парафіяними, представниками творчої інтелігенції, шанувальниками старовини, небаїдужими до духовної спадщини українського народу. Процес боротьби партійно-державної влади з релігією не лише істотно підірвав матеріальні та моральні засади конфесійного життя регіону, приніс непоправні втрати його культурної спадщини, негативно позначився на розвитку української культури. Він зумовив одні з найнеприємніших психологічних переживань населення Волинської області періоду перебування під радянською владою, знизив рівень моральності, негативно закарбувався у свідомості наступних поколінь.

Ключові слова: сакральні (культурні) пам'ятки, антирелігійна кампанія, церква, монастир, релігійна громада.

Волинський край з давніх часів відігравав визначну роль в політичному та культурному житті України. Його історія значною мірою відображена в об'єктах культурної спадщини, серед яких особливе місце займають сакральні пам'ятки. Внаслідок кривавих подій Першої та Другої світових війн, панування різних політичних режимів сакральна спадщина регіону зазнала непоправних втрат. Особливе місце серед них займає період другої половини 1940–х – першої половини 1960–х років, коли радянський тоталітарний режим здійснював цілеспрямовану політику наступу на релігію та церкву з метою викорінення «опіуму для народу». З цією метою органами партійно-державної влади було проведено низку антирелігійних кампаній. Їх наслідки трагічно відобразилися на культурній спадщині Волинської області, значна частина культурних споруд була закрита, зруйнована, занедбана.

Мета статті – на підставі залучення певного кола джерел із фондів Державного архіву Волинської області, наукової літератури висвітлити трагізм долі сакральних пам'яток православної конфесії Волинської області в умовах проведення радянською владою антирелігійної політики другої половини 1940–х – першої половини 1960–х років.